

Kempphaan. Foto: Patrick Palmen

Grutto Foto: Hans Gebuis

Boerenlandvogels steeds verder in het nauw

De nieuwste resultaten van het weidevogelmeetnet schetsen andermaal een somber beeld van de toestand van de broedvogels van het boerenland, en doen vrezes voor hun toekomst. In de veengebieden van Noord-Nederland gaan de aantallen momenteel het snelst achteruit, wat schuilt daarachter? En was de stand van weidevogels in de reservaten lange tijd nog redelijk stabiel, recent lijkt ook hier de achteruitgang toe te slaan..

Commotie rondom boerenlandvogels

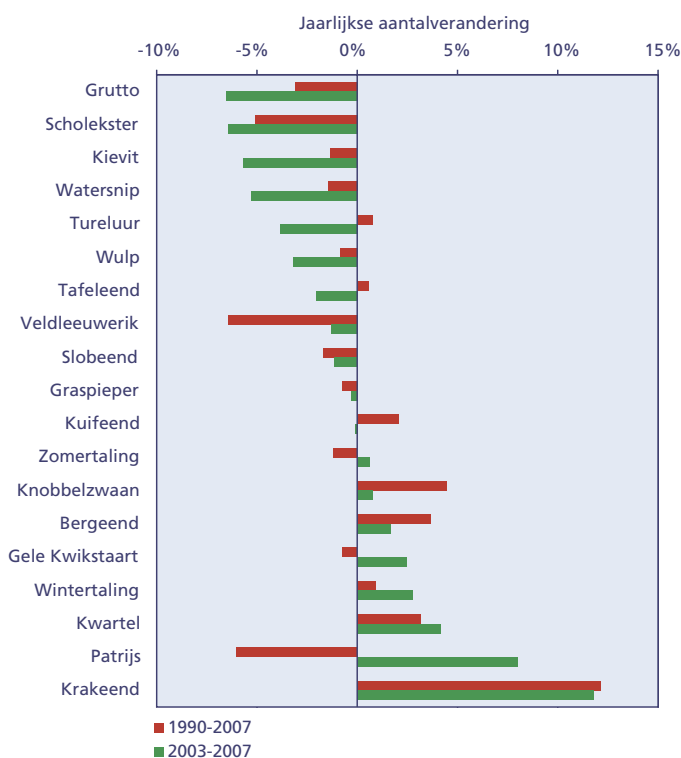
Weidevogels blijven de gemoederen bezig houden. Dit bleek wel uit de aandacht van de media onlangs rondom het verschijnen van de Vogelbalans. Hierin werd o.a. vermeld dat weidevogels in gebieden met agrarisch natuurbeheer het niet beter doen dan in regulier boerenland. Alle beschermingsinspanningen ten spijt is de achteruitgang (nog) niet verminderd, zo werd geconstateerd. Belangrijk om te weten is natuurlijk waarom al die maatregelen niet effectief zijn. Onderzoek van Alterra heeft inmiddels laten zien dat één van de mogelijke oorzaken is dat de beschermingsmaatregelen niet op de juiste plekken worden uitgevoerd. Bijvoorbeeld omdat die plekken te ver verwijderd zijn van de plaatsen waar de vogels nestelen. Hierdoor is voor gruttojongen het noodzakelijke lange gras onbereikbaar. Dat zou bij 40% van de maatregelen het geval zijn. Alterra heeft nu een hulpmiddel ontwikkeld ('Beheer op maat') dat Agrarische Natuurverenigingen in staat stelt om aan de hand van de ligging van nesten in het voorgaande jaar de maatregelen zodanig te lokaliseren dat de betreffende percelen bereikbaar worden voor bijv. Grutto's met hun jongen. Kortom, optimalisering van de ruimtelijke situering van beschermingsmaatregelen.

Uit analyses uitgevoerd door SOVON en Landschap Noord-Holland, waarvoor grootschalige karteringen in Noord-Holland zijn gebruikt, bleek dat gebieden met stabiele of positieve weidevogeltrends worden gekenmerkt door een zeer open landschap, een voor agrarische begrippen hoog waterpeil en een groot aandeel kruidrijk grasland waarvan maximaal 30% wordt gemaaid in mei. De indruk bestaat dat als gebieden niet aan die voorwaarden voldoen, beschermingsmaatregelen weinig toevoegen aan het behoud van de vogelstand. Ze zijn dus alleen zinvol als aan een aantal randvoorwaarden is voldaan. Het succes van bescherming wordt dus niet alleen bepaald door de bereikbaarheid van beschermde percelen

voor vogels, maar ook door de condities die ze daar tegenkomen. Daaronder valt wellicht ook predatie, een volgens velen belangrijke oorzaak van de achteruitgang van boerenlandvogels. Een grote predatiedruk is in veel gevallen echter ook een gevolg van dezelfde niet-optimale terreincondities, zoals te weinig openheid. Al deze bevindingen betreffen natuurlijk gemiddelde patronen, en plaatselijk worden afwijkingen van de grote lijn aangetroffen. Dergelijke situaties verdienen nader onderzoek, omdat ze ons (nog) meer inzicht kunnen verschaffen in het belang van de factoren die van invloed zijn op het wel en wee van boerenlandvogels. Maar feit blijft dat de grote lijn het voortbestaan van weidevogels in Nederland bepaalt, en daar zullen we ons dus in de aanpak van de problematiek op moeten richten.

Recente aantalsontwikkelingen

In het Nationale weidevogelmeetnet wordt sinds 1990 de ontwikkeling van vogels op het boerenland gevolgd, waarbij de nadruk op de graslanden ligt. Het aantal proefvlakken waarin boerenlandvogels worden geteld bedraagt inmiddels ruim 1800. Trends worden berekend over de totale periode (1990-2007) en de laatste vijf jaar (2003-2007). Zoals bekend hebben veel van de boerenlandvogels het zwaar (fig.1). Wat daarbij opvalt is dat in de laatste vijf jaar vooral de steltlopers hard in aantal achteruit gaan en dat die afname in vergelijking met de totale periode nu veel sneller verloopt. Doordat de aantallen vogels in het boerenland vooral door deze soorten worden bepaald, betekent dit dat ook de totale broedvogelpopulatie snel in aantal afneemt. 'Vertrouwde' koplopers in negatieve zin zijn Grutto en Scholekster. Precies de soorten waarvoor Nederland de grootste verantwoordelijkheid heeft, omdat een belangrijk deel van de Europese populatie in ons land broedt. Een positieve uitzondering onder de steltlopers was lange tijd de Tureluur. Over de totale periode gerekend laat deze soort nog steeds een positieve ontwikkeling zien, maar recentelijk is dit beeld veranderd: in de laatste vijf jaar nam de soort jaarlijks met gemiddeld 4% af. Er zijn gelukkig ook positievere berichten. Zo neemt de Veldleeuwerik weliswaar nog steeds af, maar lijkt de mate waarin wat

Figuur 1. Gemiddelde jaarlijkse aantalverandering van boerenlandvogels in de periode 1990-2007 (rood) en 2003-2007 (groen) in het agrarisch gebied. De soorten zijn gerangschikt op basis van hun gemiddelde afname in de laatste vijf jaar.

vermindert: van jaarlijks 6,5% berekend over de totale periode naar 1,5% in de laatste vijf jaar. De enige andere soorten die het de laatste vijf jaar beter, of minder slecht, doen zijn Zomertaling, Gele Kwikstaart, Wintertaling, Kwartel en Patrijs. De grootste vooruitgang laat de Krakeend zien.

Sterkste afname in de noordelijke veengebieden

In het weidevogelmeetnet is het voor negen soorten (Slobeend, Kuifeend, Scholekster, Kievit, Grutto, Tureluur, Veldleeuwerik, Graspieper en Gele Kwikstaart) mogelijk om trends te berekenen per regio. De onderscheiden regio's zijn de zandgronden, de noordelijke en zuidelijke zeekelegebieden, de noordelijke en westelijke laagveengebieden en het rivierengebied. Sinds 1990 varieert de jaarlijkse afname in de afzonderlijke regio's tussen de ca. 1 en 2,5% (fig. 2). In drie regio's is de afname in de laatste vijf jaar versneld. Op de zandgronden is de omvang van de afname ongeveer verdubbeld, in de zuidelijke zeekelegebieden is deze verdrievoudigd en in de noordelijke veengebieden zelfs meer dan verdrievoudigd. Opmerkelijk daarbij is dat de zuidelijke zeekelegebieden het tot voor kort relatief nog het beste deden. Waarom dat recent is veranderd is vooralsnog onduidelijk. En wat is er aan de hand in de noordelijke laagveengebieden? Hier nemen de boerenlandvogels jaarlijks met bijna 6% af, bijna twee zo veel als in de noordelijke zeekelegebieden. Deze zeer sterke afname komt vooral op het conto van de steltlopers, met in de laatste vijf jaar een jaarlijkse afname van bijna 9% (Kievit tot ruim 13% (overige steltlopers). Ook de Slobeend en de Kuifeend doen het hier slecht met een jaarlijkse afname van resp. 3,6% en 7,5%. De enige uitzonderingen zijn de zangvogels. Graspieper is stabiel, Veldleeuwerik neemt licht af (-1%) en Gele Kwikstaart doet het hier als enige juist goed, met een jaarlijkse toename van 9%. De oorzaak is niet eenvoudig te achterhalen, maar wellicht is sprake van een relatief sterke verdrijving van de noordelijke veengebieden. Dat zou kunnen verklaren waarom vochtminnende soorten hier zo sterk afnemen, terwijl zangvogels profiteren. Niet uitgesloten kan worden dat ook predatie hier een grotere rol is gaan spelen (mede onder invloed van landschappelijke veranderingen) en daar hebben de steltlopers eerder last van dan zangvogels.

Reservaten krijgen nu ook klappen

De proefvlakken van het weidevogelmeetnet zijn het afgelopen jaar ingedeeld naar type landgebruik, waarbij onderscheid is gemaakt in grasland (minimaal 75% bestaat uit grasland), bouwland (minimaal 75% is bouwland), gemengd gebruik en reservaat (in bezit van een terreinbeherende instantie). Op grond van deze indeling zijn vervolgens voor het eerst trends berekend per type landgebruik. Deze zijn indicatief, omdat ze niet gestratificeerd en gewogen zijn berekend, zoals de overige trends. Mogelijk is dus van enige onder- of overschatting sprake. De indexen laten zien dat de afnamen in de drie typen landbouwgebieden in omvang vergelijkbaar zijn (fig. 3; gemiddelde jaarlijkse

afname sinds 1990 is 2%). De reservaten wijken hiervan af. Over de totale periode is hier zelfs sprake van een lichte toename, maar dat lijkt van voorbijgaande aard. Tot 2000 namen de aantallen toe, maar sindsdien zien we een vergelijkbare ontwikkeling als in het agrarisch gebied. In de laatste vijf jaar nemen de aantallen jaarlijks met bijna 2% af. In grasland en gemengd is dat ruim 3% en in bouwland zelfs 4,5%. Oorzaken liggen vaak in het uitgevoerde beheer. Dat kan het waterpeilbeheer zijn (het is niet altijd mogelijk om dit voor weidevogels te optimaliseren), onvoldoende bemesting (zeker als de nevendoelstelling botanisch is), te extensieve beweiding, enz. Veel van die oorzaken hangen samen met de problemen die terreinbeheerders tegenkomen bij het vinden van boeren die hun terreinen willen gebruiken. Voor hen is het vaak niet meer rendabel om het land onder de voorwaarden van de terreinbeheerder te bewerken.

Maar hoe dan wel?

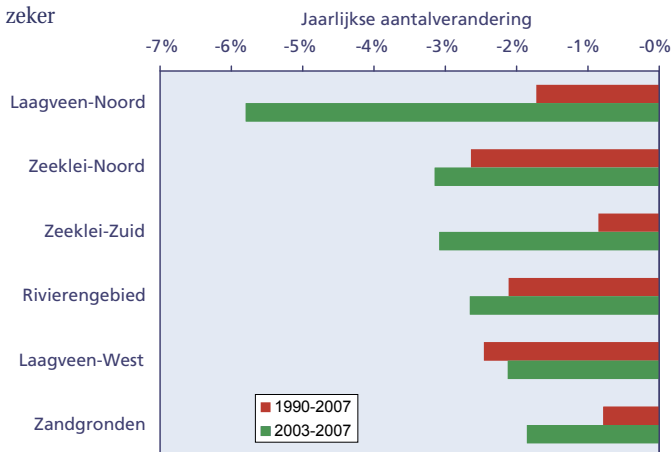
Het wordt nu echt de hoogste tijd dat we ons gaan richten op gebieden waar het nog goed gaat met de boerenlandvogels en te achterhalen waarom dat zo is. Dat is zeker belangrijk in de reservaten, want dat zijn de laatste plekken waar we soms nog kritische soorten als Kemphaan en Watersnip aantreffen. Als die gebieden niet goed worden beheerd, zullen deze soorten wellicht al op korte termijn uit Nederland verdwijnen. Behalve de weidevogels hebben ook veel akkervogels het momenteel moeilijk. De recente opheffing van de braaklegregeling zal daar zeker geen verbetering in aanbrengen. Ook hier zijn echter voorbeelden van maatregelen die een deel van de akkervogels kunnen helpen, zoals akkerrandenbeheer. Er zal echter nog onderzoek nodig zijn om dit soort maatregelen op optimale wijze toe te passen. Voor een beter begrip van het succes van beheermaatregelen is het essentieel dat er niet alleen monitoring van de aantallen vogels plaatsvindt, maar ook van het beheer en landgebruik. Alleen dan zijn we in staat om te achterhalen waarom het ene gebied het goed doet en het andere, ogenschijnlijk vergelijkbare gebied, juist niet. De tijd dat er maatregelen op grote schaal werden uitgevoerd zonder evaluerend onderzoek is gelukkig voorbij. In het verleden is veel tijd verloren met maatregelen die uiteindelijk niet effectief bleken. Tijd die er voor de vogels van het boerenland nu zeker niet meer is.

Wolf Teunissen

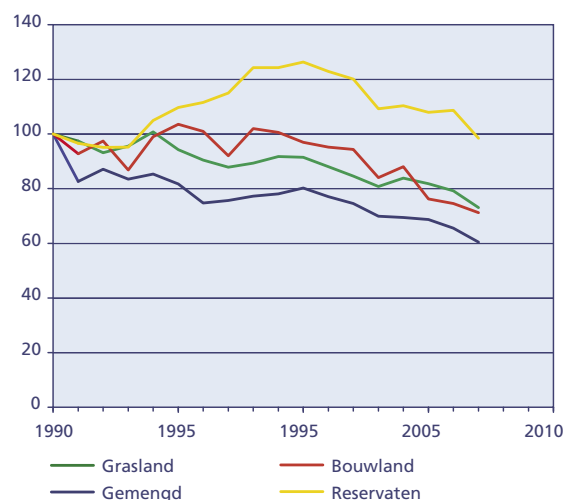
Het nationale weidevogelmeetnet is een samenwerkingsverband tussen SOVON, CBS en de provincies en maakt deel uit van het broedvogelmeetnet. Het wordt medegefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Het is een van de meet-netten uit het Netwerk Ecologische Monitoring.

Krakeenden. Foto: Hans Gebuis

Figuur 2. Gemiddelde jaarlijkse aantalverandering van negen soorten boerenlandvogels per regio in de periode 1990-2007 (rood) en 2003-2007 (groen) in het agrarisch gebied. De sterkste afname in de laatste vijf jaar heeft plaatsgevonden in de noordelijke veengebieden, de minst sterke afname op de zandgronden.

Figuur 3. Trends van boerenlandvogels opgesplitst naar type landgebruik.